

WROCŁAWSKIE STUDIA
ERAZMIAŃSKIE

STUDIA ERASMIANA
WRATISLAVIENSIA

ZESZYT III

-WŁAŚNOŚĆ-
IDEA, INSTYTUCJE, OCHRONA

Redaktorzy:
dr Mirosław Sadowski
Piotr Szymaniec

Wrocław 2009

WROCLAWSKIE STUDIA
ERAZMIAŃSKIE

STUDIA ERASMIANA
WRATISLAVIENSIA

**WŁASNOŚĆ –
IDEA, INSTYTUCJE, OCHRONA**

Rada Programowa:

prof. dr hab. Kazimierz Orzechowski,

prof. dr hab. Marek Maciejewski,

prof. dr hab. Witold Kwaśnicki

WROCLAWSKIE STUDIA ERAZMIAŃSKIE

STUDIA ERASMIANA WRATISLAVIENSIA

Zeszyt III

WŁASNOŚĆ – IDEA, INSTYTUCJE, OCHRONA

Redaktorzy:

dr Mirosław Sadowski,

Piotr Szymaniec

Wrocław 2009

Recenzenci:
Prof. UŁ dr hab. Maciej Chmieliński
Dr Radosław Antonów

Korekta:
Piotr Szymaniec

Przygotowanie streszczeń w języku angielskim:
Marzena Bąk

Projekt okładki:
Kornel Owczarek

Na okładce wykorzystano fragment portretu Erazma z Rotterdamu
pędzla Hansa Holbeina Młodszeo, 1523 r.

© Copyright by Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych
WPAiE UW, Koło Naukowe Doktryn Politycznych i Prawnych
& Authors
Wrocław 2009

ISSN 2080-332X
ISBN 978-83-925508-9-1

Publikacja ukazuje się dzięki współpracy wydawniczej Koła
Naukowego Doktryn Politycznych i Prawnych oraz Katedry
Doktryn Politycznych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Prawa,
Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Spis treści

1. *Wprowadzenie* (Miroslaw Sadowski) 8

Część I. Idea

2. Tomasz Szczech,
*Tradycja judeochrześcijańska jako główne źródło
inspiracji doktryny własności u św. Augustyna* 14
3. Piotr Szymaniec,
Problematyka własności w filozofii prawa Immanuela Kanta 25
4. Dagmara Gruszecka,
Prawnonaturalne korzenie ochrony własności w prawie karnym 46
5. Artur Łuszczyński,
Własność a spór o wartości liberalne 64
6. Małgorzata Łuszczyńska,
*Własność, wolność, jednostka.
Kościół katolicki wobec podstawowych wartości liberalizmu* 79
7. Przemysław Leszek,
*Interpretacja własności w doktrynie Hayeka:
ewolucyjny przypadek usankcjonowany korzyścią* 98
8. Radosław Wojtyszyn,
*Sprawiedliwa własność i rodzaje relacji
międyosobowych w ujęciu Murraya Newtona Rothbarda* 112
9. Ryszard Kubisz,
*Prawa własności
a efektywność ekonomiczna w teorii Ronalda Coase'a* 134

Część II. Instytucje i ochrona

10. Bogusław Fiedor,
*Prawa własności a proces transformacji gospodarczej.
Spojrzenie z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej* 146
11. Artur Ławniczak,
Problem własności w Ameryce Łacińskiej 155

12. Anna Frankiewicz,
Konstytucyjna regulacja własności w Rzeczypospolitej Polskiej 178
13. Sylwia Jarosz-Żukowska,
Właściwość Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach dawnych aktów nacjonalizacyjnych i wywłaszczeniowych oraz nowego ustawodawstwa restytucyjnego – sprawy polskie 194
14. Łukasz Machaj,
Ustalanie maksymalnego czasu pracy niedopuszczalnym ograniczeniem indywidualnej wolności? Sprawa Lochner versus Nowy Jork 220
15. Łukasz Duda, Jakub Kociubiński,
Realizacja ochrony własności w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na podstawie orzeczenia Lithgow i inni 234
16. Wiktor Czabaj,
Ograniczenie prawa własności w świetle międzynarodowego prawa ochrony środowiska – sprawa Torrey Canyon 253
17. Paweł Fiktus,
Nabywanie własności nieruchomości przez polskich osadników na terenie brazylijskiej Parany w latach 1907–1914 262
18. Przemysław Krzywoszyński,
Referendum ogólnokrajowe w sprawie własności na przykładzie Danii i Polski 272
19. Julian Jezioro,
Własności artystyczna naukowa i literacka (prawo autorskie) na gruncie prawa polskiego 289
20. Iwona Sierpowska,
Drogi publiczne jako kategoria dobra publicznego – w świetle poglądów doktryny i rozwiązań normatywnych 302
21. Marcin Pryciak,
Własność w łowiectwie 320
22. Aleksander Kilizkiewicz,
Świadczenia rzeczowe na rzecz obrony 334
23. Jarosław Moskała,
Immisja jako dopuszczalna forma ingerencji w cudze prawo własności w prawie polskim w świetle orzecznictwa 355

24. Anna Malicka, Michał Sikora,
Prawnokarna ochrona własności 367

Część III. Recenzje. Wspomnienia

25. Łukasz Machaj,
*O polskich inspiracjach integracji europejskiej.
Uwagi na temat książki Andrzeja Borzysa
i Jeremiego Sadowskiego Polscy ojcowie Europy 390*

26. Stanisław Rogowski,
*Nasz Szef.
Wspomnienie o Profesorze Kazimierzu Orzechowskim394*

27. Bożena Górna,
*Profesor Kazimierz Orzechowski
– założyciel wydziałowej biblioteki prawniczej 405*
Krzysztof Pyclik, Piotr Szymaniec,
Wspomnienie o Profesorze Józefie Dudku 419

Wprowadzenie

*Ludzie bowiem prędzej
przeboleją śmierć ojca
niż stratę ojcowizny*
Niccolò Machiavelli,
Il Principe (Książę)

Tom trzeci *Wrocławskich Studiów Erazmiańskich – Studia Erasmiana Wratislaviensia* – to kolejny Zeszyt Naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego wydawany przez Studentów, Doktorantów i Pracowników Naukowych skupionych wokół Koła Naukowego Doktryn Politycznych i Prawnych działającego przy Katedrze Doktryn Politycznych i Prawnych na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Prezentowany zeszyt poświęcony jest zagadnieniu zawsze aktualnemu – własności.

Problematykę własności rozpatrywać można na wielu płaszczyznach: prawnej¹, etycznej, filozoficznej, ekonomicznej czy socjologicznej². Richard Pipes dowodzi, że własność można poddać badaniu z dwóch punktów widzenia: jako ideę lub jako instytucję³. Z kolei nauczaniu społecznym Kościoła na plan pierwszy wysuną się aspekty doktrynalne i teologiczne. Jak wskazała Jolanta Jabłońska-Bonca, „własność jest wieloznacznym pojęciem prawa, języka potocznego, mediów, literatury pięknej, propagandy, polityki, życia gospodarczego, wielu nauk... Własność jest ideą, prawem, wartością, mitem, zasadą, fundamentem, celem, ale też bywała uznawana za kradzież i nieszczęście”⁴. Zapewne pojęcie własności jest terminem z pogranicza wielu

¹ Bez wątplenia największe zasługi w tej materii posiadają znawcy prawa cywilnego. Por. szeroko w tej materii znakomite opracowanie: T. Dybowski (red.), *System prawa prywatnego. Tom 3. Prawo rzeczowe*, wyd. 2, Warszawa 2007, a także: E. Gniewek (red.), *System prawa prywatnego. Tom 4. Prawo rzeczowe*, wyd. 2, Warszawa 2007. Tam szeroka analiza własności w kontekście idei, instytucji i ochrony tegoż prawa.

² Tak: C. Strzeszewski, *Własność. Zagadnienie społeczno-moralne*, Warszawa 1981, s. 13; por. też: F.J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001, s. 329.

³ R. Pipes, *Własność a wolność*, Warszawa 2000, s. 19.

⁴ Por. J. Jabłońska-Bonca, *Własność – w labiryncie interdyscyplinarnych problemów. Kilka uwag wstępnych*, [w:] J. Jabłońska-Bonca (red.), *Krytyka*

nauk i języka potocznego. Chociaż nie zawsze potrafimy ją zdefiniować, to doskonale wiemy, kiedy ktoś narusza naszą własność. Angielski prawnik i polityk William Blackstone stwierdził, że „nic tak nie porusza wyobraźni i ludzkich uczuć jak prawo własności”⁵.

Jeden z największych myślicieli chrześcijańskich św. Tomasz z Akwinu uważał, że prywatna własność, regulowana przepisami prawa pozytywnego, nie pozostaje w sprzeczności z prawem naturalnym⁶, ale niejako je uzupełnia, albowiem własność w zasadzie należy tylko do Boga, a ludzie ją jedynie posiadają. Dokonawszy rozróżnienia między nabyciem i posiadaniem dóbr z jednej strony, a ich użytkowaniem z drugiej, wyraził przekonanie, że dysponowanie własnością prywatną zwiększa troskę właścicieli o nią i nie prowadzi do sporów, które miałyby miejsce w przypadku własności wspólnej.

„Ojciec fundator” myśli liberalnej – John Locke, postrzegał własność jako niezbywalne i nienaruszalne naturalne uprawnienie. W jego przekonaniu szacunek dla życia, wolności i własności miał być ochroną przed despotyzmem władcy. Co ciekawe, niemal identycznie wypowiedział się twórca papieskiego nauczania społecznego Leon XIII (pontyfikat: 1878–1903). W katalogu praw naturalnych przedstawionych przez tego papieża w jego fundamentalnej encyklice *Rerum novarum*⁷ poczesne miejsce zajmowało prawo własności, ponieważ „prawo do posiadania prywatnej własności otrzymał człowiek od natury”⁸. Zatem

prawa. Niezależne studia nad prawem. Tom I. Własność, Warszawa 2009, s. 11.

⁵ Cyt. za: M. Kaczmarczyk, *Wstęp do socjologicznej teorii własności*, Warszawa 2006, s. 15.

⁶ Szczegółową analizę roli prawa natury w doktrynie św. Tomasza przeprowadził: A.P.D. Entreves, *The Medieval Contribution to Political Thought*, Oxford 1939, s. 19 i n.

⁷ *Rerum novarum, Jego Świątobliwości Leona, z opatrności Bożej papieża XIII, encyklika o robotnikach z 15 maja 1891 r. Osobne odbicie z „Notyfikacyj” Kurii Księżęco-Biskupiej w Krakowie, Nr VII i VIII z r. 1891*, Kraków 1891. Na prawnonaturalny charakter własności prywatnej wskazał Leon XIII już w encyklice *Quod Apostolici muneris*, zarzucając socjalistom, że zwalczają *nadane przez naturę prawo własności*. Por. *Quod Apostolici muneris*, [w:] *Päpstliche Verlautbarungen zu Staat und Gessellschaft. Originaldokumente mit deutscher Übersetzung*, Hrsg. und eingeleitet von H. Schnatz, Darmstadt 1973, s. 2.

⁸ *Rerum novarum...*, s. 4. Tak też odczytuje nauczanie papieskie Zdzisław

prawo to wynika z prawa natury i choć Bóg oddał ziemię we władanie całemu rodzajowi ludzkiemu, to jednak nie zabronił człowiekowi posiadania prywatnej własności. Stwórca bowiem nie oddał ziemi ogółowi ludzi w tym znaczeniu, żeby wszyscy ludzie posiadali ją jako wspólną własność, lecz w ten sposób – nauczał papież – iż sam, żadnemu człowiekowi nie przeznaczając jakiejś wydzielonej części do posiadania, „pozostawił zapobiegliwości ludzkiej i urządzeniom ludów określenie granic i rozdzielenie własności prywatnej”⁹. Rzeczą naturalną jest zatem własność prywatna, a nie wspólna. Nawet ziemia choć służy ogółowi, gdyż wszyscy żyją z jej płodów znajduje się we władaniu poszczególnych ludzi. Z tego wynika, że „istnienie własności osobistej nie sprzeciwia się wcale prawu natury”¹⁰. Leon XIII pouczał, że system własności prywatnej jest zgodny z naturą człowieka. Różnice zachodzące między naturą człowieka a zwierzęcia wskazują, że człowiek musi mieć prawo nie tylko do nabywania płodów ziemi, lecz także do posiadania samej ziemi. Ponieważ człowiek obdarzony jest rozumem, nie wystarczy mu, „jak zwierzęciu, proste używanie dóbr doczesnych, lecz nadto potrzebne mu jest prawo własności stałej i trwałej” nie tylko do rzeczy zużywalnych, lecz także w stosunku do dóbr trwałych¹¹. Skoro człowiek dzięki pracy nabywa prawo do posiadania określonej części dóbr ziemskich, jest zgodne z zasadą sprawiedliwości, aby ta część ziemi stała się jego własnością i aby nikomu nie było wolno naruszać tego prawa¹². Ustawy państwowe, których celem jest dobro powszechne, powinny potwierdzać to prawo, jego naruszeniom zaś zapobiegać przy pomocy odpowiednich sankcji¹³. Wypada nam w pełni podzielić papieskie przesłanie.

Kędzia, który stwierdził, że Leon XIII prawo do własności przypisał charakter naturalny. Por. Z. Kędzia, *Burżuazyjna koncepcja praw człowieka*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 159.

⁹ *Rerum novarum*, op. cit., s. 6.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 5.

¹² *Ibidem*, s. 6; por. też: A. Rauscher, *Własność prywatna w służbie człowieka pracującego*, [w:] M. Novak, A. Rauscher SJ, M. Zięba OP, *Chrześcijaństwo, demokracja, kapitalizm*, Poznań 1993, s. 71.

¹³ Por. szerzej na ten temat: J. Y. Calvez SJ, J. Perrin SJ, *Kirche und Wirtschafts Gesellschaft; Die Soziallehre der Päpste von Leo XIII. bis zu Johannes XXIII – Zweiter Band*, Recklinghausen 1965, s. 36–44.

Prezentowany przez nas tom został podzielony na dwie części, pierwsza z nich została poświęcona idei własności w poglądach teologów, filozofów i ekonomistów. Omawianą część otwiera tekst Tomasza Szczecha dotyczący inspiracji koncepcji własności u św. Augustyna z Hippony. Z kolei Piotr Szymaniec podjął ważną problematykę własności w filozofii prawa Immanuela Kanta. Następnie Dagmara Gruszecka poddała analizie interesującą kwestię prawnonaturalnych źródeł ochrony własności w prawie karnym. Artur Łuszczyński zajął się własnością w kontekście sporu o wartości liberalne, Małgorzata Łuszczyńska poddała zaś analizie problematykę własności, wolności i jednostki w kontekście nauczania Kościoła Katolickiego. Przemysław Leszek natomiast zajął się interpretacją własności w doktrynie Fryderyka Augusta von Hayeka, a Radosław Wojtyszyn podjął kwestię sprawiedliwej własności w ujęciu Murraya Newtona Rothbarda. Kolejny Autor, Ryszard Kubisz przedstawił problematykę prawa własności w kontekście efektywności ekonomicznej w teorii Ronalda Coase'a.

Część druga naszego Zeszytu poświęcona jest instytucji i ochronie prawa własności. Otwiera te rozważania tekst wybitnego specjalisty w zakresie teorii ekonomii, prof. zw. dr. hab. Bogusława Fiedora, rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, dotyczący prawa własności w kontekście procesu transformacji gospodarczej, a Autor proponuje interesujące spojrzenie z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej. Następnie Artur Ławniczak ukazuje w ciekawy sposób mało znaną problematykę własności w Ameryce Łacińskiej. W dalszej części Anna Frankiewicz przedstawiła konstytucyjne regulacje własności w Rzeczypospolitej Polskiej, a Sylwia Jarosz-Żukowska poddała analizie właściwość Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach dawnych aktów nacjonalizacyjnych i wywłaszczeniowych oraz nowego ustawodawstwa restytucyjnego w kontekście spraw polskich. Następnie Łukasz Machaj zajął się kwestią ograniczeń indywidualnej wolności w zakresie własności swojej pracy w USA na przykładzie sprawy *Lochner versus Nowy Jork*. Kolejny tekst to praca dwójki Autorów: Łukasza Dudy i Jakuba Kociubińskiego, którzy omówili praktyczne aspekty ochrony własności w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na podstawie orzeczenia *Lithgow i inni*. Wiktor Czabaj z kolei zajął się zagadnieniem ograniczenia prawa własności w świetle międzynarodowego prawa ochrony środowiska – sprawa *Torrey Canyon*. Kolejny Autor, Paweł Fiktus przedstawił problematykę nabywania własności nieruchomości

przez polskich osadników na terenie brazylijskiej Parany w latach 1907–1914. Tekst Przemysława Krzywoszyńskiego porusza kwestie referendum ogólnokrajowego w sprawie własności na przykładzie Danii i Polski. Julian Jezioro zajął się własnością artystyczną, naukową i literacką (prawem autorskim) na gruncie prawa polskiego, a Iwona Sierpowska przedstawiła zagadnienie dróg publicznych jako kategorii dobra publicznego – w świetle poglądów doktryny i rozwiązań normatywnych. Marcin Pryciak podjął rzadko analizowaną problematykę własności w łowiectwie, natomiast Aleksander Kiliszkievicz przedstawił zagadnienie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony. Z kolei Jarosław Moskała zajął się kwestią immisji jako dopuszczalnej formie ingerencji w cudze prawo własności w prawie polskim i w orzecznictwie. Tekst zamykający tę część publikacji, autorstwa Anny Malickiej i Michała Sikory dotyczy prawnokarnej ochrony własności.

Ostatni dział naszych Zeszytów obejmuje recenzje i wspomnienia. Prezentujemy tutaj wysiłki Łukasza Machaja, który podjął trud recenzji książki, autorstwa Andrzeja Borzyna i Jeremiego Sadowskiego *Polscy ojcowie Europy*.

Tom uzupełniają wspomnienia Stanisława Rogowskiego i Bożeny Górnej o wybitnym historyku prawa, znawcy ustroju i dziejów Śląska, Świętej Pamięci Profesorze Kazimierzu Orzechowskim. Odejście Profesora Orzechowskiego stanowi dotkliwą stratę dla redakcji Wrocławskich Studiów Erazmiańskich, gdyż Profesor był nie tylko jednym z autorów publikujących w czasopiśmie, ale także członkiem Rady Programowej i dobrym duchem opiekuńczym całego przedsięwzięcia. Książkę zamyka natomiast wspomnienie Krzysztofa Pyclika i Piotra Szymańca o twórcy Salonu Profesora Dudka, znakomitym wrocławskim matematyku, Profesorze Józefie Dudku.

Zarówno Redaktorzy, jak i Autorzy mają nadzieję, że prezentowana publikacja zostanie przychylnie przyjęta przez Czytelników i przyczyni się coraz szerszej współpracy naukowej wrocławskiego środowiska naukowego, co zaowocuje dalszymi numerami czasopisma.

Mirosław Sadowski